

**ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ ТА ПИСЬМОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ****CONSIDERATION OF THE CASE IN ABSENTIA AND WRITTEN PROCEEDINGS:
COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS**

Керноз Н.Є., старший викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Кот В.В., здобувач вищої освіти III курсу юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Стаття присвячена аналізу правових норм щодо заочного розгляду справи як особливого інституту цивільного судочинства та відмежуванню його від суміжних, але не тотожних понять «письмове провадження», «спрощене позовне провадження», «скорочене провадження». Автори звертають увагу на те, що Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401 проголошена така процесуальна новела як «малозначні спори», законодавче визначення якої з 15.12.2017 року зумовило уніфікований поділ позовного провадження на загальне та спрощене в усіх цивільних процесуальних кодексах. Проте, якість правового врегулювання таких змін в Кодексі адміністративного судочинства та Цивільному процесуальному кодексі України різна, що викликає багато проблем при правозастосуванні. Проведено комплексний аналіз правових норм щодо заочного розгляду справи, визначено заочне рішення як його специфічну ознаку, яка відмежує його від інших проваджень. Вказано на розбіжності законодавчого врегулювання, які потребують усунення, тому запропоновано змінити назву глави 11 розділу III Цивільного процесуального кодексу України на «Розгляд справ у порядку заочного провадження» та закріпити легальні визначення «заочного позовного провадження» та «заочного рішення».

Новелою цивільного судочинства стало введення письмового провадження, яке з 01.09.2005 року визнавалось особливою процедурою виключно в адміністративному судочинстві. Автори провели комплексний аналіз правового врегулювання його положень, виокремлено його характерні ознаки, оскільки виключно в ньому міститься розширене визначення терміну «письмове провадження» та його вплив на процедурні моменти адміністративного процесу. Для порівняння автори проаналізували правове регулювання норм щодо письмового провадження за Цивільним процесуальним кодексом України та дійшли висновку, що між кодексами існують суттєві неузгодженості стосовно врегулювання одних й тих же процедурних питань, які необхідно вирішити шляхом внесення до них змін. За результатами дослідження авторами внесено пропозиції для вдосконалення чинних процесуальних кодексів України. За результатами дослідження автори запропонували внести зміни до чинних процесуальних кодексів України, задля їх удосконалення.

Ключові слова: малозначні справи, заочний розгляд справи, заочне рішення, письмове провадження, спрощене позовне провадження.

The article is devoted to the analysis of legal norms concerning the consideration of a case in absentia as a special institution of civil proceedings and its separation from related but not identical concepts "written proceedings", "simplified litigation", "summary proceedings". The authors draw attention to the fact that the Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (concerning justice)" of 02.06.2016 № 1401 proclaimed such a procedural novel as "minor disputes", the legislative definition of which from 15.12.2017 led to a unified division of claims proceedings for general and simplified in all civil procedural codes. However, the quality of legal regulation of such changes in the Code of Administrative Proceedings and the Civil Procedure Code of Ukraine is different, which causes many problems in law enforcement. A comprehensive analysis of the legal norms on the consideration of the case in absentia was carried out, the decision in absentia was determined as its specific feature, which distinguishes it from other proceedings. The discrepancies in the legislative regulation that need to be eliminated are pointed out, so it is proposed to change the title of Chapter 11 of Section III of the Civil Procedure Code of Ukraine to "Consideration of cases in absentia" and to establish legal definitions of "in absentia proceedings" and "judgment in absentia".

A novelty of civil proceedings was the introduction of written proceedings, which from 01.09.2005 was recognized as a special procedure exclusively in administrative proceedings. The authors conducted a comprehensive analysis of the legal settlement of its provisions, highlighting its characteristics, as it exclusively contains an expanded definition of the term "written proceedings" and its impact on procedural aspects of the administrative process. For comparison, the authors analyzed the legal regulation of the rules on written proceedings under the Civil Procedure Code of Ukraine and concluded that there are significant inconsistencies between the codes regarding the settlement of the same procedural issues that need to be resolved by amending them. According to the results of the study, the authors made proposals to improve the current procedural codes of Ukraine. According to the results of the study, the authors proposed to amend the current procedural codes of Ukraine in order to improve them.

Key words: minor disputes, consideration of the case, judgment in absentia, simplified action proceedings, written proceedings.

Постановка проблеми та її актуальність. Відповідно до статей 124 та 129 Конституції України, правосуддя у нашій державі здійснюється з дотриманням «принципу верховенства права» «виключно судами» [1], які утворюють «єдину систему судустрою», визначену в ст. 17 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». При цьому, правосуддя як процесуальний порядок діяльності судів детально врегульоване зміненими з 15.12.2017 року процесуальними законами: Цивільним процесуальним кодексом (далі – ЦПК, Кодекс), Кодексом адміністративного судочинства (далі – КАС), Господарським процесуальним кодексом, Кримінальним процесуальним кодексом України, що сприяло його уніфікації в цивільних процедурах.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401-VIII

проголошена така процесуальна новела як «малозначні спори» в ч. 5 ст. 131² Конституції України [1]. З метою забезпечення її реалізації виникла потреба уніфікованого запровадження в цих кодексах таких нових проваджень як «спрощене позовне» та «письмове», які необхідно відмежувати як між собою, так і від суміжних понять («скороченого» як екс-провадження за КАС та «заочного розгляду справ» за ЦПК України).

Для цього у кожному процесуальному кодексі виписані категорії справ, які підпадають під перелік малозначних справ (спорів) та вирішуються в різних провадженнях, але з урахуванням особливостей різновидів його форм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження заочного провадження у цивільному процесі займалися наступні науковці: Л.О. Андрієвська, С.С. Бичкова, С.В. Васильєв, Ф.Б. Горбоноса,

В.В. Драпайло, О.Ю. Зуб, І.О. Ізарова, Я.Л. Коломієць, В.В. Комаров, Комісарова Д.О., Д.В. Роженько, Я.В. Сиротенко, Д.О. Скляр, О.С. Ткачук, О.І. Угринівська, О.В. Циркуненко, М. І. Цуркан, А. О. Черникова та інші.

Метою статті є проведення порівняльно-правового аналізу стану нормативного врегулювання заочного розгляду справи як специфічного підвиду позовного провадження у цивільному судочинстві, його доцільності через зміни в оновленому національному процесуальному законодавстві; обґрунтування необхідності відмежування суміжних, але не тотожних понять: «заочний розгляд справи», «письмове провадження», «спрошене позовне провадження», «скорочене провадження», у зв'язку з їх проблемним правозастосуванням через відсутність легальних визначень.

Виклад основного матеріалу. За Рекомендацією № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи, держави закликаються: спрямувати свою діяльність на забезпечення доступу сторін до спрощених та більш оперативних форм судочинства; здійснювати захист їх від зловживань й затримок, при цьому надавши суду повноваження здійснювати судочинство більш ефективно [2]. Тому, в цивільному судочинстві України з 01.09.2005 року був запроваджений інститут заочного розгляду справи (спрощена назва в науковому обігу «заочне провадження»), який отримав нормативне закріплення в главі 8 розділу III ЦПК України [3]. Наразі це глава 11 розділу III ЦПК України на підставі Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі – Закон № 2147-VIII), метою прийняття якого було усунення прогалин вітчизняного процесуального законодавства шляхом визначення категорій справ, які підпадають під малозначні спори. Саме це мало сприяти ефективності механізму судового захисту через уніфікований поділ позовного провадження на нові різновиди (спрощене й загальне) в цивільних процедурах та запровадження в них нового «письмового провадження», яке раніше було особливістю лише адміністративного судочинства.

У науковій літературі заочний розгляд справи розглядається в декількох значеннях. Так, з твердженням Л.О. Андрієвської щодо заочного розгляду справи як виду цивільного судочинства в декількох значеннях [4, с. 212] можна погодитися, зважаючи на наступне:

1) «загальне спрощення процедури захисту прав», оскільки спрощене позовне та заочне провадження мають приблизно однакову мету – усунути малоефективні процесуальні елементи, які затягують розгляд справи по суті й не дозволяють винести ефективне рішення у тих справах, де пріоритетним є їх швидке вирішення з неприпустимістю звуження процесуальних прав, гарантованих кожному з учасників процесу;

2) «напряму диверсифікації процесуальної форми», оскільки етимологія новолат. терміну «diversificatio» – зміна, різноманітність [5], то заочний розгляд має особливості щодо умов його проведення та закінчення шляхом ухвалення заочного рішення.

Зважаючи на те, що специфічною ознакою заочного розгляду справи є ухвалення заочного рішення, то необхідно виокремити такі його особливості: ухвалюється лише судом першої інстанції; суд зобов'язаний зазначити у ньому строки та порядок його оскарження окремо для кожної сторони; можливе задоволення лише тих вимог позивача, які ним були доведені; наявність особливих процедурних моментів його оскарження та перегляду, оскільки не допускається можливість перегляду або зміни цим судом свого рішення. Останнє пояснюється тим, що відповідно до статей 283-284 ЦПК України, відповідачу, який не з'явився в судові засідання, направляється копія заочного рішення, після чого він

може впродовж тридцяти днів з дня його проголошення подати письмову заяву про його перегляд судом, що його ухвалив [9], а не класичну апеляційну скаргу.

Легальні визначення категорій «заочний розгляд справи», «загальне позовне провадження» і «спрошене позовне провадження» відсутні, попри законодавчу закріпленість їхніх призначень. При цьому, для правильного правозастосування їх необхідно відмежовувати, оскільки останні є новелами цивільних процедур з 15.12.2017 року й введені до обігу з метою вирішення саме «малозначних справ» як справ незначної складності, які неоднозначно законодавчо виписані. Критерії віднесення справи до малозначної залежать від різних обставин (обраного позивачем способу захисту, категорії та складності справи, значного суспільного інтересу справи тощо) та визначені у ч. 3 ст. 274 ЦПК і ч. 3 ст. 257 КАС України. Більшість з них мають оціночний характер та залежать від сприйняття їх суддею, що не завжди є виправданим, оскільки через неукмплектованість суддівського корпусу та воєнний стан в країні суддя вимушений розглядати справи у порядку саме письмового провадження.

Також необхідно зауважити, що в світлі оновленого поділу позовного провадження на різні підвиди назва глави 11 «Заочний розгляд справи» розділу III ЦПК України не відповідає новим реаліям, тому доцільно змінити її на іншу назву «Розгляд справ у порядку заочного провадження», яка б більш правильно відображала його як специфічний підвид саме позовного провадження в цивільному судочинстві. Оскільки відсутні легальні визначення заочного розгляду справи та заочного рішення, з огляду на вищезазначене та виписані в ст. 280 ЦПК України умови його проведення, можна запропонувати їх наступні дефініції: «заочне позовне провадження – це розгляд і вирішення справи цивільної юрисдикції в особливому процесуальному порядку (за наявними у справі доказами), за відповідних умов, які передбачені в ЦПК України, що закінчується ухваленням заочного рішення»; «заочне рішення є специфічним видом судового рішення, яким закінчується розгляд справи у порядку заочного позовного провадження».

Важливим є акцентування уваги на невідповідності положень ч. 4 ст. 223 та ч. 1 ст. 280 ЦПК України щодо наслідків у разі *повторної неявки* в судові засідання відповідача, повідомленого належним чином: *обов'язок суду постановити заочне рішення*. Але може мати місце ситуація, коли відповідач надав відзив на позов, однак у судові засідання не з'явився. Очевидна колізія між положеннями ст. 223 та ст. 280 Кодексу, є законодавчою прогалиною, яку необхідно усунути.

Виходячи з того, що в національному законодавстві визначення терміну «спрошене позовне провадження» відсутнє, то були різні спроби науковців надати його доктринальне поняття. Зокрема, О.Ю. Зуб визначає спрощене провадження як «специфічну, додаткову форму розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході у його застосуванні, характеризується усіченим складом процесуальних правил порівняно із загальним порядком розгляду цивільних справ і закінчується постановленням особливого судового рішення» [6, с. 66]. Однак, ми не можемо погодитися з таким баченням, оскільки під час такого розгляду не ухвалюється «особливе» судові рішення, на відміну від «заочного рішення» при заочному розгляді справи.

Іншими науковцями спрощене позовне провадження розглядається не як самостійний вид провадження, а як «спрощена конструкція загального позовного провадження, тобто певна процедура розгляду та вирішення цивільних справ *зі спорів про право*, у випадках, передбачених ЦПК» [7, с. 244]. Проте, з ними також не можемо погодитися, оскільки з 15.12.2017 року принципово по-новому положеннями ч. 2 ст. 161 ЦПК України визначено право

Таблиця 1

**Порівняння визначення термінів
«письмове провадження» в КАС України**

КАС з 01.09.2005 року	КАС України з 15.12.2017 року
1) нормативне закріплення	
п. 10 ч. 1 ст. 3	п. 10 ч. 1 ст. 4
2) призначення	
розгляд і вирішення адміністративної справи	
	<i>додовнено «або окремого процесуального питання»</i>
3) суди	
апеляційної чи касаційної інстанції	
	<i>додовнено: «першої»</i>
4) виклик сторін	
без виклику осіб, які беруть участь у справі	без повідомлення та (або) виклику учасників справи
5) проведення засідання	
на основі наявних у суду матеріалів	на підставі матеріалів справи

Отже, виправданим є вдосконалення законодавчого закріплення терміну «письмове провадження» у п. 10 ч. 1 ст. 4 КАС України, зважаючи на його призначення – пріоритетність ефективного й швидкого вирішення справи з дотриманням процесуальної форми.

До цивільного судочинства з 15.12.2017 року введено в обіг новий термінологічний оборот – «письмове провадження». Після системного дослідження положень щодо однакових процедурних питань за статтями 31, 40, 127, 211, 223, 247, 249, 250, 259, 261, 268, 269, 272, 279, 354, 365, 369, 384, 399, 419 ЦПК та статтями 29, 40, 121, 194, 205, 229, 231, 235, 243, 250, 251, 253, 256, 262, 295, 306, 311, 312, 325, 340, 345, 359 КАС України, констатуємо, що між обома кодексами існує неузгодженість щодо їх правового регулювання. Тому, пропонуємо звести до єдиного уніфікованого законодавчого закріплення правові норми щодо письмового провадження в судах, що сприяло б усуненню прогалин, оскільки саме в ЦПК України законодавець з незрозумілих причин практично не згадує про «письмове провадження» при вирішенні різних питань. Для того, щоб краще зрозуміти, які саме статті ЦПК України потребують вдосконалення чи доповнення наводимо таблицю 2.

Отже, нормативне закріплення особливостей письмового провадження за ЦПК суттєво відрізняється від

Таблиця 2

Процедурні питання цивільного судочинства, які потребують уніфікації

КАС	ЦПК
	1. Про передачу справи з одного суду до іншого
ч. 5 ст. 29	у ч. 3 ст. 31 після слів «передбаченої п. 1 ч. 1 цієї статті, здійснюється» доповнити «у порядку письмового провадження»
	2. Про відвід судді
ч. 8 ст. 40	змінити ч. 8 ст. 40 доповненням «...питання про відвід судді у порядку письмового провадження»
	3. Про продовження процесуального строку
ч. 3 ст. 121	у ч. 3 ст. 127 після слів «судом, який встановив строк» доповнити «у порядку письмового провадження»
	4. Про судовий розгляд у випадку заявлення всіма учасниками клопотання про розгляд за їх відсутності
ч. 3 ст. 194	у ч. 3 ст. 211 після слів «судовий розгляд справи здійснюється» доповнити «у порядку письмового провадження»
	5. Про судовий розгляд у випадку, якщо всі учасники справи не з'явилися у судові засідання
ч. 9 ст. 205	доповнити ч. 10 ст. 223 ЦПК і викласти її у редакції, аналогічній ч. 9 ст. 205 КАС
	6. Про фіксування судового засідання
ч. 4 ст. 229	у ч. 2 ст. 247 після слів «розгляд справи здійснюється судом» доповнити «у порядку письмового провадження»
	7. Про зауваження щодо технічного запису і протоколу судового засідання
ч. 2 ст. 231	ч. 2 ст. 249 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ч. 2 ст. 231 КАС
	8. Про зауваження до протоколу вчинення окремої процесуальної дії

КАС	ЦПК
ч. 2 ст. 235	ч. 5 ст. 250 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ч.2 ст. 235 КАС
<i>9. Про складання судового рішення у порядку письмового провадження</i>	
ч. 4 ст. 243	через відсутність такої норми доповнити ч. 9 ст. 259 ЦПК та викласти у редакції, аналогічній ч. 4 ст. 243 КАС
<i>10. Про проголошення судового рішення у порядку письмового провадження</i>	
ч.ч. 4-5 ст. 250	ч.ч. 4-5 ст. 268 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ч.ч. 4-5 ст. 250 КАС
<i>11. Про вручення судового рішення</i>	
ч. 5 ст. 251	у ч. 5 ст. 272 після слів «поза межами судового засідання» доповнити «чи у порядку письмового провадження»
<i>12. Про виправлення опісок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні</i>	
ч. 2 ст. 253	ч. 2 ст. 269 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ч. 2 ст. 253 КАС
<i>13. Набрання ухвалою законної сили</i>	
ч. 2 ст. 256	ч. 2 ст. 261 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ч. 2 ст. 256 КАС
<i>14. Про особливості розгляду в порядку спрощеного позовного провадження</i>	
ч. 5 ст. 262	у ч. 5 ст. 279 після слів «в порядку спрощеного позовного провадження» доповнити «у порядку письмового провадження»
<i>15. Про строк на апеляційне оскарження</i>	
абз. 2 ч. 1 ст. 295	в абз. 2 ч.1 ст. 354 після слів «або у разі розгляду справи (вирішення питання)» доповнити «у порядку письмового провадження»
<i>16. Підготовка справи до апеляційного розгляду</i>	
п. 7 ч. 1 ст. 306	доповнити ч. 1 ст. 365 пунктом 7 ¹ у такій редакції: «вирішує питання про можливість письмового провадження за наявними у справі матеріалами у суді апеляційної інстанції»
<i>17. Апеляційний розгляд справи в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами</i>	
ст. 311	у кодексі відсутня, тому доповнити статтею 368 ¹ ЦПК у редакції, аналогічній ст. 311 КАС
<i>18. Апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції</i>	
ч. 2 ст. 312	у ч. 2 ст. 369 після слів «розглядаються судом апеляційної інстанції» доповнити «у порядку письмового провадження»
<i>19. Набрання ухвалою законної сили</i>	
абз. 2 ч. 2 ст. 325	ст. 384 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ст. 325 КАС
<i>20. Підготовка справи до касаційного розгляду</i>	
ст. 340	ст. 399 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ст. 340 КАС
<i>21. Касаційний розгляд справи в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами</i>	
ст. 345	у кодексі відсутня, тому доповнити статтею 405 ¹ ЦПК у редакції, аналогічній ст. 345 КАС
<i>22. Набрання судовими рішеннями суду касаційної інстанції законної сили</i>	
ст. 359	ст. 419 ЦПК викласти у редакції, аналогічній ст. 359 КАС

КАС України, що не сприяє єдиному правовому врегулюванню однакових за суттю процедурних питань. Це є прогалиною чинного процесуального законодавства, тому необхідно внести, запропоновані нами, системні зміни до ЦПК України. Вони є актуальними з огляду на воєнний стан, що діє на території України з 24.02.2022 року, оскільки значна частина громадян покинули свої місця фактичного проживання, а частина виїхала за кордон, у зв'язку з чим більшість справ у судах будуть розглядатися саме в порядку письмового провадження.

Висновки та пропозиції. Порівнявши заочний розгляд справи з подібними, але не тотожними йому процедурами позовного провадження у вигляді «спрощеного позовного провадження», «письмового провадження», «скороченого провадження», робимо наступні висновки:

1) заочний розгляд справи запроваджений у ЦПК України задля пришвидшення розгляду справи шляхом спрощення процесуальної форми та мінімізації зловживання процесуальними правами з боку сторін;

2) заочний розгляд справи розглядається у двох значеннях: як загальне спрощення процедури захисту прав та як напрям диверсифікації процесуальної форми;

3) вважаємо за необхідне внести зміни в ЦПК України щодо нової назви глави 11 розділу III – «Розгляд справ

у порядку заочного позовного провадження» та запропонувати новий термін: «заочне позовне провадження – це розгляд і вирішення справи цивільної юрисдикції в особливому процесуальному порядку (за наявними у справі доказами), за відповідних умов, які передбачені в ЦПК України, що закінчується ухваленням заочного рішення»;

4) специфічною ознакою заочного розгляду справи, що виокремлює його від інших підвидів позовного провадження є ухвалення заочного рішення виключно судом першої інстанції, легальне визначення якого відсутнє; тому пропонуємо доповнити частину 3 статті 258 ЦПК України реченням такого змісту: «Заочне рішення є специфічним видом судового рішення, яким закінчується розгляд справи у порядку заочного позовного провадження»;

5) відсутність визначення терміну «письмове провадження» в ЦПК України та неоднозначність законодавчого врегулювання можливості розгляду й вирішення однотипних питань у цивільному та адміністративному процесі має бути усунена, тому вважаємо за необхідне, уніфіковано з положеннями КАС, більш детально виписати норми, що стосуються письмового провадження у ЦПК України для того, щоб унеможливити врегулювання однакових процедурних питань у цих кодексах по-різному.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.05.2022).
2. Рекомендація R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, що направлені на удосконалення судової системи від 28.02.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_126#Text (дата звернення: 23.05.2022).
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 23.05.2022).
4. Андрієвська Л.О., Крупіцька А.В., Скляр Д.О. Заочний розгляд справи, його значення та місце в цивільному процесі. *Правова позиція*. 2019. № 4(25). С. 211–217.
5. Диференціація. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Диференціація> (дата звернення: 20.05.2022).
6. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 131. С. 62–70.
7. Цивільний процес : навчальний посібник / К.В. Гусаров, М.В. Жушман, С.О. Кравцов та ін. Харків : Право, 2020. 390 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 23.05.2022).